

6. Закон України «Про дошкільну освіту» (Указ Президента України від 01.07.2001 №2628-111)
7. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2011. – 448с.
8. Кузьменко В. Індивідуалізація навчання? Реально! / В. Кузьменко // Дошкільна освіта. – 2009. – № 4(26). – С.76-82.
9. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці/ В.О. Моляко. – К.: Знання, 1989. – 48с.
10. Морозов А. В. Формирование креативности преподавателя высшей школы в системе непрерывного образования: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Морозов Александр Владимирович. – М., 2004. – 445 с.
11. Опорні схеми з курсу «Основи педагогічної творчості» (базові поняття та теоретичні основи): методичний посібник в 2-х ч. / [укладач І.М. Феценко]. – К.: НПУ, 1999. – Ч.ІІ. – 36 с.
12. Поташник М.М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт: Пособие для учителя / М.М. Поташник. – К.: Радянська школа, 1983. – 187 с.
13. Психология творчества / [под ред. Я.А.Пономарева]. – М: Наука, 1990. – 224 с.
14. Рувинский Л.И. Самовоспитание чувств, интеллекта, воли / Л.И.Рувинский. – М.: Знание, 1983. – 158 с.
15. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник / С.О. Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.
16. Sternberg R.J., Lubart T.I. Investing in creativity / R. Sternberg, T. Lubart //American Psychologist. 1996. V. 51. P. 677-688

Відомості про автора:

Донченко Ольга Сергіївна – аспірантка кафедри прикладної психології та логопедії Бердянського державного педагогічного університету.

Статтю подано до друку 07.04.2015.

УДК 378.147:159.9

© А. І. Іващенко, 2015 р.

А. І. Іващенко (м. Переяслав-Хмельницький)

ЕТАПИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

У статті проаналізовано етапи професійного розвитку майбутніх психологів: професійне самовизначення, професійна підготовка і професійна адаптація. На етапі професійного самовизначення відбувається вибір майбутньої професії, тобто визначення свого місця в житті. За вибором професії логічно слідує етап професійної підготовки, який є тривалим і динамічним процесом, а його якість і результативність залежать від злагоженості усіх учасників, від систематичності і послідовності дій, урахування індивідуальних особливостей майбутніх фахівців. Недосконалості, допущені прорахунки, можуть мати серйозні наслідки, у тому числі під час професійної адаптації, яка є процесом входження людини в професію і гармонізації її взаємодії з професійним середовищем і діяльністю. На успішність професійної адаптації впливають індивідуально-психологічні особливості майбутнього психолога.

Ключові слова: професійне самовизначення, професійна підготовка, професійна адаптація.

В статье проанализированы этапы профессионального развития будущих психологов: профессиональное самоопределение, профессиональная подготовка и профессиональная адаптация. На этапе профессионального самоопределения происходит выбор будущей профессии, то есть определение своего места в жизни. За выбором профессии логично следует этап профессиональной подготовки, который является длительным и динамичным процессом, а его качество и результативность зависят от слаженности всех участников, от систематичности и последовательности действий, учета индивидуальных особенностей будущих специалистов. Несовершенства, допущенные просчеты, могут иметь серьезные последствия, в том числе во время профессиональной адаптации, которая является процессом вхождения человека в профессию и гармонизации его взаимодействия с профессиональной средой и деятельностью. На успешность профессиональной адаптации влияют индивидуально-психологические особенности будущего психолога.

От успешности прохождения всех этапов профессионального развития зависит правильность выбора профессии, совершенное овладение ею, способность к творческому решению профессиональных задач, удовлетворенность своей деятельностью.

Ключевые слова: *профессиональное самоопределение, профессиональная подготовка, профессиональная адаптация.*

In this article we have analyzed the stages of professional development of future psychologists. They are professional self-determination, professional training and professional adaptation. On the stage of professional self-selects students are choosing their future profession, that is the definition of their place in life. After their choice of profession is complete should be the stage of logical training, which is a long and dynamic process, and the quality and effectiveness of it depends on the coherence of all the participants, from the regularity and consistency of the activities, taking into account the individual characteristics of future specialists. Imperfections, miscalculations will have serious consequences, including the professional adaptation, which is the process of entering him in his profession and harmonization of its interaction with the professional environment and activities. The individual psychological characteristics of a future psychologist have a great influence on the success of professional adaptation. If person has passed all stages of professional development successfully it perfect master of his profession and be satisfied with their work.

Keywords: *professional self-training, professional adaptation.*

Постановка проблеми. Наша країна сьогодні перебуває у складній ситуації, яка полягає у соціально-економічній нестабільності, ринкові умови праці характеризуються невизначеністю, протиріччями, дефіцитом ресурсів, постійними змінами – все це вимагає від молодого фахівця, крім професійних знань, умінь і навичок, ще й набуття таких здібностей та властивостей, які будуть активізувати креативність у трудовій діяльності, гнучкість та динамізм поведінки, вміння приймати рішення в процесі засвоєння нового досвіду. На сьогодні, проблема професійного розвитку набуває актуальності, особливо це стосується психологів, оскільки високим соціальним запитом користуються саме фахівці, які володіють практико-орієнтованими компетенціями, спроможні на творче перетворення дійсності. У зв'язку з цим перед сучасною системою вищої освіти постає низка завдань щодо створення відповідних умов для підготовки компетентного майбутнього фахівця в галузі психології, орієнтованого на постійний процес професійного розвитку, ефективність якого залежатиме від успішного проходження майбутнім психологом всіх його етапів.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема розвитку особистості не є новою для науки. Вона була в епіцентрі наукових пошуків багатьох видатних вчених. Так, З. Фройд у своїй психоаналітичній теорії переконував у тому, що розвиток особистості завершується ще в дитинстві, до п'яти років. Крім того вчений стверджував, що людина народжується з певною кількістю сексуальної енергії (лібідо), та проходить у своєму розвитку через декілька психосоціальних стадій,

які коріняться в інстинктивних процесах організму [18, с. 23]. Уявлення про те, що людина — це єдиний організм, який прагне до зростання та розвитку є визначальним в індивідуальній психології А. Адлера. У становленні особистості, крім спадковості та оточуючого середовища, вчений надавав великої значущості творчій силі людини, її вільній, свідомій активності [1, с. 56]. В аналітичній психології К. Юнга розвиток особистості розглядається як динамічний процес, еволюція протягом всього життя. На думку науковця, людина постійно набуває нових умінь, досягає нових цілей і проявляє сама себе все з більшою мірою. Розвиток кожної людини є унікальним, однак самореалізації досягають не всі, а лише здібні та високоосвічені [21, с. 23]. В свою чергу центральним для створеної Е. Еріксоном епігенетичної теорії розвитку є положення про те, що кожна людина протягом життя проходить через декілька універсальних для всього людства стадій. Суспільство схвалює розвиток соціальних можливостей людини, а біологічне дозрівання у взаємодії зі сферою соціальних стосунків дає складну систему поведінкових проявів [7, с. 14].

Проаналізувавши класичні наукові підходи до проблеми розвитку особистості, можемо підсумувати, що в них вчені дотримуються різних точок зору, адже у кожного власне розуміння становлення особистості в соціумі, у суспільних групах та осмисленні закономірностей і етапів онтогенетичного розвитку.

На сучасному етапі науковці активно продовжують вивчати розвиток особистості. Особливий інтерес викликає проблема професійного розвитку, адже як відзначив Ю. Поварьонков, одним із важливих аспектів особистісного розвитку є професійне становлення [15, с. 123]. В. Бодров відмітив те, що людина в процесі професіоналізації формується як суб'єкт діяльності та розвивається як особистість [3, с. 245]. В акмеологічній концепції професійного розвитку А. Деркача становлення суб'єкта праці до рівня професіонала розглядається в контексті загального розширення суб'єктного простору особистості, її професійного і морального “збагачення”, у зв'язку зі змінами і розвитком підсистем професіоналізму особистості та діяльності, нормативної регуляції, мотивації на саморозвиток і професійні досягнення [5, с. 111].

Спроби схарактеризувати процес професійного становлення, визначити критерії його структурування на етапи знаходимо в роботах Е. Зеєра [8, с. 36]. Вчений виділив соціальну ситуацію як детермінанту ставлення особистості до професії та виокремив рівні засвоєння і вдосконалення провідної діяльності на кожному з етапів онтогенезу при цьому важливо звернутись до наукових доробків Ю. Поварьонкова, за якими можна констатувати, що критерієм поділу на етапи науковець вважав соціальну ситуацію професійного розвитку, її пізнання та прийняття фахівцем [15, с. 91]. Водночас, на думку В. Бодрова, таким критерієм є вік людини, а саме досягнення нею професійної придатності [3, с. 124]. Разом з тим у концепції Л. Мітіної відсутній взаємозв'язок між віком особистості та її професійним становленням, професіонал характеризується здатністю побачити власну професійну діяльність в цілому [11, с. 21].

Незважаючи на своєрідні наукові позиції різних вчених, практично всі вони підкреслювали значущість вивчення професійного розвитку особистості, особливу увагу науковці звертали на залежність такого розвитку від віку людини, соціальної ситуації її професійного розвитку та вказували на його взаємозв'язок із особистісними якостями людини. Наукові позиції вище згаданих вчених активно використовуються і в наш час для пошуку методів стимулювання людей до ефективної та творчої професійної діяльності.

Метою написання статті є аналіз етапів професійного розвитку майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу. Розвиток у сучасній психологічній науці визначається як процес закономірних змін особистості й удосконалення її системних якостей у результаті соціалізації. При цьому, професійний розвиток – це набуття особистістю знань, умінь та навичок, які вона використовує чи буде використовувати у своїй професійній діяльності [9, с. 256]. Зазначений феномен більшість вчених, які займаються цією проблемою, презентують як інтеграцію двох процесів, а саме: розвиток особистості в онтогенезі та професіоналізація з початку професійного самовизначення до завершення активної трудової діяльності. Спираючись на це, варто розглянути

модель професійного розвитку Д. Сьюпера, що включає стадію пробудження (від народження до 15 років) – розвиток “Я-концепції” через фази інтересів (11-12 років) і здібностей (13-14 років); дослідження як пошук індивідом себе в різних ролях з урахування реальних професійних можливостей (15-24 роки); консолідації як прагнення забезпечити особистісну позицію у визначеній сфері (25-44 роки); збереження як розвиток у межах професії (45-64 роки); спаду як часткового зниження активності професійного життя, спостереження за іншими людьми (з 65 років) [22, с. 185].

Аналіз наукових доробків відомого вченого Е. Зеєра свідчить про його великий інтерес до проблеми професіоналізації особистості. Взагалі вчений обґрунтував цей феномен як формування сукупності інтегрованих властивостей особистості – професійної спрямованості, компетентності, соціально важливих і професійно важливих якостей та готовність до постійного зростання, знаходження відповідності між індивідуально-особистісними властивостями й способами здійснення трудової діяльності з метою більш якісного та творчого підходу до її виконання. Крім того вчений виділив такі критерії професійного розвитку як соціальна ситуація, яка є детермінантою ставлення особистості до професії та провідна діяльність, а саме процес її засвоєння і вдосконалення протягом онтогенезу. Етапами професійного становлення є аморфна оптація (0–12 років), власне оптація (12–16 років), професійна підготовка (16–23 років), професійна адаптація (18–25 років), первинна та вторинна професіоналізація, професійна майстерність [8, с. 236].

Взагалі концепція Е. Зеєра заслуговує на увагу та має безперечний авторитет. Науковець у своїх працях презентував базові дефініції професійного розвитку особистості, такі як професіоналізм, професійна діяльність, професійні деструкції тощо. Але питання щодо жорсткого зіставлення етапів професійного розвитку з конкретними віковими періодами є дискусійним, особливо у сучасному світі з низкою таких соціальних проблем, як безробіття, низька оплата праці, неprestижність тих чи інших професій. Тому багато людей, у тому числі й нещодавніх випускників університетів, змушені перекваліфікуватися, одержувати нову професію, точніше знову повертатись на первинні етапи професійного розвитку.

Натомість Т. Кудрявцев, ґрунтовно вивчаючи досліджуваний феномен, розумів його як одну з форм розвитку особистості, оскільки суб'єкт діяльності, проявляючи себе у роботі, сприймає себе як “діяч”, що постійно розвивається. Науковець виділив такі основні етапи, які чітко не прив'язував до вікових періодів: формування професійних намірів (абітурієнт); професійне навчання (студент, випускник); професійна адаптація (випускник) пов'язана зі знаходженням місця у виробничій спільноті на першому місці роботи; повна або часткова реалізація особистості у професійній діяльності, яка пов'язана із задоволеністю працею та становленням профпридатності. На кожному з перерахованих етапів відбувається динамічний розвиток еталонного образу професіонала. [10, с. 51]. Інтерес при вивченні цього питання викликають і наукові доробки Ю. Поварьонкова, вчений особливої значущості у процесі професійного розвитку надавав етапу навчання. Етапність цього процесу науковець досліджував з позиції послідовного або одночасного вирішення людиною завдань, що пов'язані із пізнанням та прийняттям соціальної ситуації професійного розвитку. Під зазначеним терміном вчений розумів систему соціально-професійних (засвоєння вимог особистістю протягом професіоналізації) та індивідуальних чинників (набуття професійних можливостей, домагання працівника та виконання відповідних професійних вимог як умов його професіоналізації). Відповідно до визначених категорій науковець на основі експериментальних досліджень розкрив дві одиниці етапізації становлення професіонала: стадії та періоди. До стадій зараховував загальнотрудове навчання та виховання; пошук та вибір професії; професійне навчання; самостійна професійна діяльність. Кожна стадія включає однакові періоди: адаптація до нової ситуації, період росту досягнень, період найвищих досягнень, зниження результатів або підготовка до переходу на нову [15, с. 210].

Вище презентована концепція Ю. Поварьонкова безумовно викликає великий інтерес, але простежується недостатність уваги до аналізу етапу професійної підготовки, хоча вчений неодноразово визнавав важливість цього етапу, зазначену позицію можна підтвердити науковими

положеннями, які були розроблені ще Б. Ананьєвим, який вважав, що згаданий етап є провідним у становленні особистості як суб'єкта діяльності та співпадає із періодом юнацтва [2, с. 72].

Як зазначав Л. Подоляк, саме в цьому віці людина набуває нового соціального статусу та вступає до вищої школи, головним завданням якої, як зазначено у Національній доктрині розвитку освіти, є “професійна підготовка студентів, формування фахівців із вищою освітою, здатних до творчості, прийняття оптимальних рішень, таких, що володіють навичками самоосвіти й самовиховання, вміють узгоджувати свої дії з діями інших учасників спільної діяльності”. Студентський вік є сенситивний для утворення професійних, світоглядних і громадянських якостей, для формування творчих рис, що багато важить у подальшій професійній діяльності [16, с. 124].

Звертаючись до поняття професійного розвитку майбутнього психолога, А. Павлова та А. Зольніков вважали, що цей феномен пов'язаний із якісними змінами, що відбуваються у результаті функціонування внутрішніх джерел у процесі оволодіння професією в умовах вищого навчального закладу [13, с. 74]. На думку Г. Нікіфорова, навчаючи людей самостійно вирішувати свої проблеми, психолог піднімає тим самим індивідуальну свідомість на новий рівень, використовуючи свої професійні та особистісні можливості, щоб впливати на зростання самосвідомості конкретної людини. Виконати цю місію може тільки особистісно зріла людина, що внутрішньо і професійно підготовлена до вирішення завдань, які стоять перед нею. Адже як наголошував вчений, для успішної професіоналізації майбутні психологи мають пройти ряд послідовних етапів професійного розвитку особистості, а саме: професійне самовизначення, професійна підготовка, професійна адаптація.

На етапі професійного самовизначення відбувається вибір майбутньої професії, тобто визначення свого місця в житті, що є одним із найголовніших рішень, яке доводиться приймати юнакові, оскільки це вважається основою його життєвого самоствердження в суспільстві. Повноцінний розвиток обов'язково передбачає осмислене професійне самовизначення особистості. Найбільше на нього впливають інтереси, здібності, минулий досвід людини. Важливе значення при виборі професії психолога мають особистісні якості абітурієнта, а саме: тактовність, ввічливість, вміння слухати та розуміти, повага до людей, альтруїзм, гуманізм, інтелігентність. Лише враховуючи всі ці фактори, особистість буде здатною здійснити вдалий вибір професії, яка буде їй приносити як моральне, так і матеріальне задоволення [12, с. 156].

За вибором професії логічно слідує етап професійної підготовки. На думку О. Бондаренка, проблема професійно-особистісної підготовки психолога включає чотири взаємопов'язані аспекти: побудову теоретичної моделі спеціаліста, яка передбачає розробку стандартів, вимог до особистості та діяльності психолога; первинний відбір професійно придатних кандидатів, розробку змісту навчання для розвитку психологів, розв'язання проблем власне професійного самовизначення спеціалістів [4, с. 63]. При цьому В. Панок довів значущість процесу професійної підготовки в межах навчання у вищому навчальному закладі та запропонував трирівневу структуру отримання професійних психологічних знань. Основу першого, загальнонаукового рівня мають становити теорії, гіпотези та факти, що доведені в дослідженнях. Другий рівень – це практична психологія, третій – прийоми і досвід роботи у конкретній техніці, або так званий індивідуально-типологічний рівень, покликаний враховувати особливості кожної особистості, що навчається [14, с. 18].

За позицією Н. Чепелевої, система організації підготовки практичного психолога повинна включати світоглядний, професійний та особистісний рівні, спрямовані як на формування професійної свідомості, психологічної культури та професійно значущих особистісних якостей, так і на оволодіння відповідною системою знань, технологією практичної діяльності майбутнього психолога [19, с. 35].

Отже, професійна підготовка є складним, багатогранним та надзвичайно важливим процесом. Недосконалості, допущені прорахунки, можуть мати серйозні наслідки, зокрема під час професійної адаптації, яка є наступним етапом професійного розвитку особистості.

Професійна адаптація людини є процесом становлення та підтримання її динамічної рівноваги в системі “суб’єкт праці – професійне середовище”. Після завершення освіти кожному спеціалісту належить пройти етап первинної адаптації, тобто першочергове пізнання ним професійної діяльності.

Про успішність проходження професійної адаптації психологом свідчить наступне: задоволеність роботою, встановлення ділових контактів з керівництвом, соціально-психологічна сумісність (взаємодія з колегами, прийняття цілей та внутрішнього розпорядку організації), успішність у виконанні професійної діяльності. На думку М. Дмитрієвої, найуспішніше цей етап проходять молоді фахівці, яким притаманні такі особливості: високий рівень функціонування механізмів психічної саморегуляції, розвинені комунікативні здібності, стійка орієнтація на дотримання моральних норм поведінки [6, с. 57].

Л. Шнейдер наголошувала, що рівень професійного розвитку можна визначити за такими критеріями:

- усвідомлення психологом цілей професійної діяльності, прагнення знати свою справу, опанувати її в повному обсязі, освоїти усі професійні функції;
- засвоєння основних знань, усвідомлення своїх можливостей, встановлення професійних контактів, входження у професійну спільноту;
- практична реалізація обраних професійних цілей, самостійне та усвідомлене виконання діяльності, формування свого індивідуального стилю, середовища професійних контактів, інтенсифікація процесу професійного спілкування;
- вільне виконання професійної діяльності, підвищення рівня кар’єрного зростання, пошук складних професійних завдань, постійне вдосконалення, майстерність і творчість, відчуття значущості професійних контактів, усвідомлення своєї професійної неповторності, бажання передавати досвід іншим [20, с. 244].

Висновки. Таким чином, професійний розвиток майбутнього психолога – це сукупність якісних змін, що відбуваються у результаті функціонування внутрішніх потенціалів у процесі оволодіння професією в умовах вищого навчального закладу. Діяльність психолога надзвичайно відповідальна, тому виконати її може лише особистісно зріла людина, внутрішньо та професійно підготовлена до вирішення завдань, які стоять перед нею. Для успішної професіоналізації майбутні психологи мають пройти ряд послідовних етапів професійного розвитку особистості, а саме: професійне самовизначення, професійна підготовка та професійна адаптація.

На етапі професійного самовизначення відбувається вибір майбутньої професії, тобто визначення свого місця в житті. Професійне становлення є тривалим та динамічним процесом, в основі якого лежить професійна підготовка, а її якість та результативність залежить від злагодженості дій всіх учасників цього процесу, від його систематичності та послідовності, врахування індивідуальних особливостей майбутніх фахівців. Недосконалості та допущені прорахунки, можуть мати серйозні наслідки, зокрема під час професійної адаптації, яка є процесом входження людини в професію та гармонізації її взаємодій з професійним середовищем. На успішність професійної адаптації впливають індивідуально-психологічні особливості майбутнього психолога. Провідну роль у цьому відіграє система цінностей фахівця, яка визначає його орієнтацію та ставлення до себе, співробітників та керівництва, до обраної професії та посадових обов’язків.

Отже, професійний розвиток особистості майбутнього психолога розглядається як динамічний, безперервний процес, кожен етап якого означає зміну професійної життєдіяльності молодій людині. Від успішності їх проходження залежить правильність вибору професії, досконале оволодіння нею, здатність до творчого вирішення професійних завдань, задоволеність своєю діяльністю.

Література

1. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии / Адлер А. — М.: “Когито-Центр”, 2002. — 220 с.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Ананьев Б. Г. — СПб.: Питер, 2001. — 272 с.
3. Бодров В. А. Психология профессиональной деятельности. Теоретические и прикладные проблемы / Бодров В. А. — М.: Институт психологии РАН, 2006. — 623 с.
4. Бондаренко А. Ф. Личностное и профессиональное самоопределение психолога-практика / А. Ф. Бондаренко // Московский психотерапевтический журнал. — 1993. — № 1. — С. 63—76.
5. Деркач А. А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека / Деркач А. А. — М.: РАГС, 2000. — 326 с.
6. Дмитриева М. А. Социально-психологическая профессиональная адаптация // Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности: / Г. С. Никифорова, М. А. Дмитриевой, В. М. Снеткова. — СПб: Речь, 2001. — С. 43-56.
7. Еріксон Е. Детство и общество / Еріксон Е. — М.: Летний сад, 2000. — 416 с.
8. Зеер Э. Ф. Психология профессий : уч. пос. для студентов вузов / Зеер Э. Ф. — М. : Академический Проект, 2003. — 336 с.
9. Краткий психологический словарь [ред. А. Петровский]. — Ростов н/Д: Феникс, 1998. — 505 с.
10. Кудрявцев Т. В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности / Кудрявцев Т. В., Шегурова В. Ю. // Вопросы психологии. — 1983. — № 3. — С. 51—59.
11. Митина Л. М. Психологическое сопровождение выбора профессии / Митина Л. М. — М.: Флинта, 1998. — 180 с.
12. Никифоров Г. С. Психология здоровья / Никифоров Г. С. — СПб.: Речь, 2002. — 505 с.
13. Павлова А. М. Практикум по психологии профессий. / Павлова А. М., Зольников А. П. — Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2002. — 174 с.
14. Панок В. Г. Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах / В. Г. Панок. — К.: Ніка-Центр, 2002. — С. 18-28.
15. Поваренков Ю. П. Психологические основы целостного подхода к процессу профессионализации личности. Психологические исследования проблемы формирования личности профессионала / Поваренков Ю. П., В. А. Бодрова. — М: Ин-т психол. АН СССР, 1991. — 364 с.
16. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи: навчальний посібник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. — К.: Каравела, 2008. — 336 с.
17. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании: Учеб. пособие / Рогов Е. И. — М.: Владос, 1996. — 384 с.
18. Фройд З. Введение в психоанализ / Фройд З. — М.: Азбука, 2009. — 416 с.
19. Чепелева Н. В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога / Н. В. Чепелева, Н. І. Пов'якель // Психологія: Збірник наукових праць — № 3. — К.: НПУ ім. Драгоманова, 1998. — С. 35-41.
20. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг: учеб. пособие / Шнейдер Л. Б. — М. : Издательство Московского психолого-социального института, 2004. — 600 с.
21. Юнг К. Г. Конфликты детской души / Юнг К. Г. — М.: Канон, 1997. — 336 с.

22. Super D. E. A theory of vocational development / D. E. Super // American Psychologist. –1953. –V. 8 –P. 185–190.

Відомості про автора:

Іващенко Альона Ігорівна – викладач кафедри практичної психології ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”.

Статтю подано до друку 14.04.2015.

УДК 159.922.8:159.942.5

© О. Б. Ігумнова, 2015 р.

О. Б. Ігумнова (м. Хмельницький)

ФОРМУВАННЯ ТА ВИОКРЕМЛЕННЯ КОМПЛЕКСІВ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуті основні наукові погляди на проблему психічних станів особистості, їх формування та розвиток. Описано детермінанти виникнення психічних станів особистості. Запропоновано підхід до виділення комплексів психічних станів особистості за ознакою поєднання різних рівнів вираженості комплексують психічних станів. Запропоновано визначення комплексують психічного стану, комплексу і типу комплексу психічних станів. Проаналізовано результати дослідження негативних психічних станів та їх комплексів у студентів, а також системи зв'язків усередині кожного типу комплексу негативних психічних станів. Запропоновано схему виділення комплексів, типів і груп психічних станів особистості.

Ключові слова: психічні стани, негативні психічні стани, комплекс психічних станів, психологічна ситуація, смислова система.

В статье рассмотрены основные научные взгляды на проблему психических состояний личности, их формирование и развитие. Описаны детерминанты возникновения психических состояний личности. Предложен подход к выделению комплексов психических состояний личности по признаку сочетания различных уровней выраженности комплексобразующих психических состояний. Предложены определения комплексобразующего психического состояния, комплекса и типа комплекса психических состояний. Проанализированы результаты исследования негативных психических состояний и их комплексов у студентов, а также система связей внутри каждого типа комплекса негативных психических состояний. Предложена схема выделения комплексов, типов и групп психических состояний личности.

Ключевые слова: психические состояния, негативные психические состояния, комплекс психических состояний, психологическая ситуация, смысловая система.

The article describes the basic scientific approaches to the problem of mental states of the person, their formation and development. Describes the determinants of the emergence of mental states personality. An approach to isolating the mental states of the person on the basis of a combination of different levels of severity of complexing mental states. Proposed definition of complexing mental state, and complex type of the complex mental states. The results of the study of negative mental states and their complexes in students, as well as the system of relations within each type of complex negative mental states. The scheme of allocation systems, types and group mental states of the individual.

Key words: mental states, negative mental states, a complex mental states, psychological situation, the semantic system.

Постановка проблеми. Психічні стани як цілісне та інтегративне психічне явище є засобом організації у певний проміжок часу «психологічної структури» особистості. Психічні стани